

RAKITA ESZTER

AZ AMERIKAI MAGYAROK ÖNKÉPE ÉS AZ ÓHAZAI
HÍREKRE ADOTT REFLEXIÓI AZ AMERIKAI MAGYAR
NÉPSZAVÁBAN A 20. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDÉBEN¹

Bölöni Farkas Sándor már 1831-ben a következőket írta amerikai útjairól szóló leírásában. „A nemzet törvényei szerint minden egyes amerikai polgárnak teljes és kérdés alá sem jöhető jussa lévén ott, ahol és mikor tetszik, nyomtatóműhelyt állítani, s abban minden engedelmkéregetés s cenzúrai felvigyázat nélkül, akármely – a több polgárok vele egyforma jussait meg nem sértő – írásait szabadon kinyomtatni, ezen egyszerű mód által születnek Amerikában a tudományok és tudnivalók minden nemében annyi újságok, s terjednek oly könnyen és olcsón mindenüvé a tudományosság, értelmesedés és művelődés.” Az újságolvasási szokásokról pedig elmondja, hogy „legyen bármely szegény a telepedő, s lakjék bármely sivatagban távol a nagyvilágtól, újságot mégis mindenki olvas”.²

Valóban, az Egyesült Államok története során – a sajtószabadság világos, a korszakban egyedülálló módon az Alkotmány első kiegészítésében³ történt garantálása révén – mindig az újságírás paradicsomának számított. Ennek megfelelően szép számmal jelentek meg bevándorló, így magyar nyelvű lapok is, természetesen a magyarság népességbeli arányainak megfelelően. A nemzetiségi sajtó igen fontos volt a bevándorlók számára. Egyrészt anyanyelvük gyakorlásához szükséges forrásként szolgált, másrészt társadalmi szervezőerőként is funkcionált. A szakirodalom három alapvető funkciót különböztet meg, amit a bevándorlók sajtója töltött be a diaszpórák életében. Egyrészt ezek a sajtótermékek létrehozták az adott közösség társadalmi kontrolljának mechanizmusát és segítették az asszimilációt is. Másrészt segítették nemzeti eredettudatuk erősödését azáltal, hogy lehetővé tették a kapcsolattartást az anyaországgal. Harmadrészt pedig „jóléti szükségletek” kielégítésében is segítettek. Ezalatt azt érthetjük, hogy pl. ellátták olvasóikat tanácsokkal, vagy akár gyakorlati segítséggel is szolgáltak lakhatás, beiskolázás, munkahelykeresés és egyéb létfontosságú kérdésekben.⁴

1 A tanulmány elkészülését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

2 Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. 1975 <http://mek.oszk.hu/00600/00618/00618.htm> Utolsó elérés: 2019. január 30.

3 The Constitution of the United States. The Bill of Rights & All Amendments. <http://constitutionus.com/> Utolsó elérés: 2019. január 30.

4 Bővebben erről Judith R. Blau – Mim Thomas – Beverly Newhouse – Andrew Kavee: Ethnic Buffer Institutions. The Immigrant Press: New York City, 1820–1984. Historical Social Research / Historische Sozialforschung 23. (1998) 3. sz. 20–21.

Ezeknek a feltételeknek az Amerikai Magyar Népszava is megfelelt, amint az – reményeim szerint – ebből a tanulmányból is ki fog derülni. Legfőbb célom azonban ebben a tanulmányban számos példán keresztül illusztrálni, hogy milyen kép rajzolódik ki az Amerikai Magyar Népszava olvasása során az „amerikás” magyarok önképével kapcsolatban. Emellett célom az is, hogy megvizsgáljam, milyennek láttatta a lap az óhazai politikai és társadalmi viszonyokat, illetve hogyan reflektált egyes magyarországi eseményekre, és az amerikai magyarokkal kapcsolatban megfogalmazott véleményekre. A kutatásban az Amerikai Magyar Népszava 1901 januárja és 1910 decembere között megjelent számaikat tekintettem át.⁵

Az amerikai bevándorló sajtóról és az amerikás magyarok újságairól

Az amerikai bevándorlók nemzetiségi sajtójának története visszanyúlik még a Függetlenségi Háború előtti időszakra, egészen 1739-ig. A Pennsylvaniát benépesítő németekhez kapcsolódik az első ilyen újság. Germantownban, Christopher Sauer alapította meg a szép hosszú, *Der Hochdeutsch-pennsylvanische Geschicht Schreiber, oder Sammlungwichtiger Nachrichten aus dem Natur-und Kirchen-Reich* című lapot, amit később röviden csak *Germantown Zeitung*ként emlegettek. Ez először évente, majd negyedévente, végül havonta jelent meg. 1762-ben már öt német nyelvű újság működött az államban. A németek után a norvégok alapítottak saját sajtót, 1847-ben a Wisconsin állambeli Muskegoban, *Nordlyset* címmel. Ennek helyét később az *Emigraten* vette át. A bevándorló sajtó ugrásszerű növekedését az „új bevándorlás” hozta magával az 1880-as évektől kezdve. Ekkor gombamód kezdtek szaporodni az olasz, lengyel, cseh, és persze magyar és más kelet- és dél-európai újságok, például az olasz *L'Eco d'Italia*, a lengyel *Zgoda*, vagy az ukrán *Alaska Herald and Svoboda*.⁶

A magyar bevándorló sajtó tanulmányozása előtt érdekes röviden rápillantani a magyarok számarányára az amerikai társadalomban. Az Osztrák–Magyar Monarchiából összesen 3 765 381 bevándorlót regisztrált a U.S. Office of Immigration 1861 és 1913 között. Ennek a tömegnek a többsége, 2 260 113 fő 1899 után érkezett az országba. Ezalatt a 14 év alatt Magyarország területéről pedig 1 815 117 bevándorló lépett

5 Az újságokhoz való hozzáférést a Library of Congress biztosította egy 2018. augusztusi kutatóút során. Bár a lapot 1899-ben alapították, de a könyvtár mikrofilmtárában 1901 januárjától kezdve érhetőek el az Amerikai Magyar Népszava számai. Így a kutatás kezdő éve is 1901-re került. A kutatóút az EFOP-3.4.2-VEKOP-15-2015-00001 Campus Mundi – felsőoktatási mobilitási és nemzetköziesítési program ösztöndíjának támogatásával valósult meg.

6 *Jerzy Zubrzycki: The Role of the Foreign-Language Press in Migrant Integration. Population Studies, 12/1 (1958). 74–75.*

az Egyesült Államok területére.⁷ Ezt, az 1899 és 1913 között eltelt 14 évet tekinthetjük az emigráció csúcspontjának. Ennek is volt egy csúcsidezőszaka, 1905 és 1907 között.⁸ Az Egyesült Államok lakossága ezalatt óriási növekedésen ment keresztül. A Magyarországról érkező bevándorlással való összehasonlításképpen érdemes megjegyezni, hogy az 1900-as közel 76 milliós lakosság szám 1910-ben kis híján elérte a 92 milliót, 1920-ban pedig már a 105 millió 700 ezret is meghaladta.⁹

A legtöbb kivándorló persze nem a végleges letelepedés szándékával ment az Újvilágba. A céljuk általában mindössze annyi volt, hogy elég pénzt gyűjtsenek össze ahhoz, hogy hazatérve saját földet vehessenek, ami biztosítja majd családjuk megélhetését.¹⁰ Ezt bizonyítja, hogy a remigráció jelentős mértékű volt, az 1899 és 1913 között elvándoroltaknak például a hivatalos adatok szerint 32,9%-a hosszabb-rövidebb idő után visszatért szülőföldjére. A valós arány azonban ennél jóval magasabb is lehetett, akár az 50%-ot is elérhette.¹¹

Az amerikai magyar sajtó története egészen 1853-ig nyúlik vissza. Ebben az évben, október 15-én jelent meg az első magyar nyelvű újság az Egyesült Államokban. A címe Magyar Száműzöttek Lapja volt. A lapot az Arad vármegyei Tótváradról származó Kornis Károly szerkesztette, hetilapként, négy oldalon, száz példányban jelent meg, és összesen negyvenegy előfizetővel rendelkezett. Ez olyan kevésnek bizonyult, hogy a hetilap következő számára három hetet kellett várni. Az újság harmadik megjelenésére már csak két oldalban került sor, majd 1853. november 30-án a hatodik, egyben utolsó lapszámmal meg is szűnt. A Vasárnapi Újság egy 1871-es cikke szerint „megfojtotta, elpusztította a magyarok egyenletlensége, a féltékenykedés, a személyeskedés”.¹² Mindentől függetlenül az Amerikába vándorolt magyarok számára a tájékozódás elsődleges eszközét továbbra is az újságolvasás jelentette. Az amerikai magyar újságok rendszeres olvasása nélkül lehetetlen volt követni a mintegy két tucat államban szétszóródott diaszpórával kapcsolatos eseményeket. Akik a kivándorlás előtt esetleg még nem tudtak írni-olvasni, azok is rákényszerültek, hogy legalább olvasni megtanuljanak, hiszen akár munkalehetőségeiktől is eleshettek, ha nem követték a sajtót. Sokak angol nyelvtudása nem terjedt tovább a munkavégzéshez és az alapvető tájékozódáshoz legszükségesebb szavak ismeretén.¹³

7 *Julianna Puskás*: Ties That Bind, Ties That Divide. 100 Years of Hungarian Experience in the United States. New York, NY, USA. 2000. 21.

8 *Puskás Julianna*: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940. Bp. 1982. 65.

9 Fourteenth Census of the United States Taken in the Year 1920. Vol. III., Population. Composition and Characteristics. 15.

10 *Várdy Béla*: Magyarok az Újvilágban. Bp. 2000. 198.

11 *Puskás, J.*: Ties That Bind i. m. 23.

12 *Várdy Béla*: Az első magyar újság és újságszerkesztő Amerikában. In: *Várdy Béla – Várdy Huszár Ágnes*: Újvilági küzdelmek. Az amerikai magyarság élete és az óhaza. Bp. 2005. 96.

13 *Várdy Béla*: Az írásbeliség és a magyar kivándorlók Amerikában a 19–20. század fordulóján. In: *Újvilági küzdelmek* i. m. 110.

A következő „mértőző” az amerikai magyar sajtó történetében az Amerikai Magyar Nemzetőr volt, ami 1884-ben indult. Szerkesztője az amerikai magyar újságírás másik úttörője, Erdélyi Gusztáv volt. Egyébként az USA-ban 1852 és 1911 között megjelent magyar sajtótermékek számát 110-re becsülik.¹⁴ A két legnagyobb, leghosszabb életű magyar nyelvű napilap kétségkívül a Clevelandben alapított Szabadság és a New Yorkban alapított Amerikai Magyar Népszava volt.

A United States Newspaper National Union List alapján csak New York Cityben 14 magyar nyelvű újság jelent meg az úgynevezett „új bevándorlás” alatt, vagyis az 1880 és 1914 közötti időszakban. E 14 lap az igen előkelő ötödik helyezésre volt elég az összesen 26 nemzetiség között, amelyeknek újságjai működtek a megnevezett időszakban New York Cityben. A magyarokat csak a spanyol (29), olasz (28), orosz (23) és a kínai (16) nyelvű lapok előzték meg az „új” bevándorló nemzetiségek körében. Ha a vizsgálatot kiszélesítjük a „rég” bevándorlóakra is, már változik a kép: a magyar újságok mennyisége a sorrendben a 8. helyre szorul, viszont a nemzetiségek száma jelentősen megnő, 26-ról 39-re. A bővített listában a németek kerülnek az első helyre (101 újság), az írek pedig a másodikak (32 lap) lesznek, a franciák (20) pedig éppen beférnek még a magyarok elé.¹⁵

Hogy egy másik példát is említsünk, a Michigan állambeli „ethnic”-ként megjelölt újságok között is 14 volt a magyar nyelvűek száma. Az adatok szerint, melyeket egy 1978-ban elvégzett kutatás alapján tudunk, Michiganben az állam története során 37 nemzetiség összesen több mint 650 újságot jelentetett meg rövidebb-hosszabb ideig. Ezek között New Yorkhoz hasonlóan jelentősen kiemelkedtek a németek, összesen 127 kiadvánnyal. A tíznél magasabb számú újsággal rendelkező kisebbségek a következők voltak. Afroamerikaiak (92), hollandok (73), lengyelek (64), finnek (62), svédok (43), franciák (36), ukránok (18), amerikai őslakosok (17), arabok (16), a már említett magyarok (14), illetve izraeliták és románok (12-12) követik egymást a sorban. Az adatok 1978-ig értendők, tehát a New York-inál szélesebb időkört ölelnek fel, de jól szemléltetik a magyar nyelvű sajtó arányát a többi kisebbséghez képest.¹⁶

Az amerikai magyar sajtó helyzete pusztán a statisztikai adatok alapján nem tűnik kifejezetten hátrányosnak. A Magyar Száműzöttek Lapjának esete viszont kellemetlen fényt vet a témára. A sajtóhelyzettel kapcsolatban egyébként a tanulmányban elemzett Amerikai Magyar Népszava is panaszt fogalmazott meg – évtizedekkel a Száműzöttek Lapjának esete után. A panasz oka a jelentős számú elmaradt előfizetési díj volt. 1901. január 16-án jelent meg az „Amerikai magyar lapok és előfizetők” című cikk. *„Ha visszapillantunk az amerikai*

14 Susan M. Papp: Hungarian Americans and their Communities in Cleveland. Cleveland, OH, USA. 1981. 124.

15 Blau – Thomas – Newhouse – Kavee: Buffer Institutions i. m. 26.

16 Az adatokat közli: Frank Boles: Michigan Newspapers: A Two-Hundred-Year Review. Michigan Historical Review 36 (2010. tavasz). 65.

magyar hírlapirodalom bármely időszakára, nem találunk mást, mint a nagy küzdelmet, feláldozást és nélkülözést, mely osztályrészül jutott azoknak, akik itt az idegenben magyar lap szerkesztésével foglalkoznak” – így kezdi panaszait az Amerikai Magyar Népszava szerkesztője. Az írás néhány bekezdésben méltatja a magyar irodalom nagyságát, és bizonygatja, hogy az megállja helyét a más nemzetek irodalmával való összehasonlításban. „Miért van tehát az, hogy annak a nemzetnek fiai, akiknek elődei már a 16-ik században is irodalom terén kitűnni igyekeztek, oly közönyösen viseltetnek itt az idegenben a magyar lapokkal szemben?” A cikk aggályosnak tartja, hogy a több százezer magyar közül, akik az USA-ban élnek, alig tízezernek van lapelőfizetése.¹⁷

Az Amerikai Magyar Népszava és jelentősége

Ahogy fentebb már említésre került, a két legismertebb és legnagyobb olvasóközönséghez eljutó magyar nyelvű újság a Szabadság és az Amerikai Magyar Népszava volt. Előbbit az Ohio állambeli Clevelandben, utóbbit pedig New York Cityben alapították, majd országos terjesztésű napilapokká váltak, később pedig össze is olvadtak. A clevelandi Szabadságot Kohányi Tihamér alapította 1891-ben. Kohányi Eperjesen született 1863-ban. Jogásznak tanult, de nem végezte el az eperjesi jogakadémiát, helyette 1889-ben kivándorolt Amerikába. A Szabadság 1891-es alapítása után a lapot tudatosan fejlesztve, folyamatosan újabb lapokat beolvastva tette az egyik legnagyobb amerikai magyar újsággá. A magyar politika több vezető alakjával, pl. Apponyi Alberttel és Kossuth Ferencsel is jó kapcsolatot tartott fenn. Igaz, Kohányi jó lapszerkesztő és jó üzleti érzékű szervező volt, a Szabadság mégsem jöhetett volna létre civil összefogás nélkül. Egy másik vállalkozó szellemű magyar bevándorló, Rózsafy Mátyás 600 dolláros kölcsöne jelentette a kezdőtőkét.¹⁸

A Szabadság 1906-ban vált napilappá, legnagyobb példányszámát, 40 612-t pedig 1942-ben érte el. Több kisebb újságot magába olvasztva vált az ohioi magyarság elsődleges lapjává, komoly véleményformáló és tevékenységsszervező szerepet betöltve az amerikások életében. A szerkesztőség több fontos közéleti esemény szervezésében is részt vett Clevelandben, ide példaként sorolható az 1902-es Kossuth-szobor felállítása, vagy az 1906-ban készült George Washington-szobor Budapest városának ajándékozása.¹⁹

A kivándorlási hullámnak megfelelően az amerikai magyar sajtó „aranykora” az 1900 és 1914 közötti időszakra tehető. Tanulmányomban is ezzel az időszakkal, pontosabban a 20. század első évtizedével foglalkozom. Céлом annak vizsgálata, hogy az Amerikai Magyar Népszava című lapban milyen kép élt az óhazáról, hogyan viszonyultak

17 Amerikai Magyar Népszava, 1901. január 16. 1.

18 Vasváry Ödön: Magyar Amerika. Szeged. 1988. 124.

19 Papp, S. M.: Cleveland i. m. 126.

a Magyarországról érkező hírekhez – különösen az őket érintő témákban. Az óhaza eseményeire, a magyarországi politika és sajtó tevékenységére adott reflexiókon keresztül kirajzolódik, hogy milyen kép élt az amerikai magyarságban saját magukról, ill. az óhazához való viszonyról. Ennek megvizsgálására az egyik legnagyobb, legolvasottabb napilap alkalmas kiindulópontnak tűnik.

Az Amerikai Magyar Népszava 1899-es alapításakor még heti kétszer jelent meg, 1904-ben viszont napilappá alakult. Számai csak 1901-től kezdve maradtak fenn. 1949-ben összeolvadt a Szabadsággal, amikor annak tulajdonosa, Gombos Zoltán felvásárolta a lapot.²⁰ Különböző neveken és formában az egész 20. század folyamán fennmaradt, jelenleg Amerikai Népszava néven működik.²¹

Az újság egyik fő, saját maga által meghatározott küldetése információszolgáltatás volt, hogy az amerikás magyarok szükség esetén segítséget találjanak. Ahogy 10 éves jubileumi évkönyvükben fogalmaztak: „*Tíz év óta folytatott önzetlen küzdelmeinkben kizárólag e kettős cél vezérelt, idegenbe szakadt véreinket védeni és őket az igazság útján vezetni*”.²² Ennek az „önzetlen küzdelemnek” pedig a szerzők szerint fontos része volt a magyarok naprakész tájékoztatása az őket érintő eseményekről.

Az amerikai bevándorló sajtó lapjainak tartalmi összetétele legtöbb esetben tipikusan a következő öt témakört érintette:

1. Hírek a fogadó országból
2. Nemzetközi hírek
3. Hírek az óhazából
4. Az adott nemzetiségi csoport életével és érdeklődésével kapcsolatos írások
5. Szerkesztőségi cikkek²³

Ennek a tematikai elrendezésnek az Amerikai Magyar Népszava is megfelelt. A lap minden számában a címlapon általában nemzetközi vagy kifejezetten amerikai politikával kapcsolatos hírek szerepeltek, illetve gyakran voltak vezércikkek, véleménycikkek is. Leggyakrabban ezek is az amerikai magyarság helyzetével foglalkoztak. Az állandó rovatok közül fontos kiemelni a „Hazai hírek” címűt, amely tulajdonképpen a fentebb felsorolt témakörök közül a harmadiknak felelt meg. Ezzel részletesebben is foglalkozom a következő oldalakon. A rovatban változatos témákat érintő, „kis színes” jellegű hírek jelentek meg Magyarországról – többségében negatív felhanggal (bűnesetek, balesetek,

20 Várdy: Magyarok az Újvilágban i. m. 316.

21 <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/AmerikaiMagyarNepszava/> Utolsó elérés: 2019. január 30.

22 Az Amerikai Magyar Népszava jubileumi díszalbuma 1899–1909.

https://archive.org/stream/ldpd_7395121_000/ldpd_7395121_000_djvu.txt Utolsó elérés: 2019. január 30.

23 Zubrzycki: Foreign-Language Press i. m. 76.

természeti katasztrófák stb.). A másik kiemelendő rovat a „Magyarok Amerikában” című, amely a felsoroltak közül az első funkcióját töltötte be. Ez az előzőhöz hasonlóan rövid, változatos híreket közölt az amerikai magyarok életéből, de ezek hangulata már egészen más volt. Többségében örömhíreket, ünnepi eseményeket, rendezvényekre szóló meghívásokat közöltek benne. Természetesen nem állítható, hogy az egyik rovat kizárólag negatív, a másik pedig kizárólag pozitív volt, de általánosságban megfigyelhető, hogy a hazai hírekre a negatív, az amerikai magyarság híreire a pozitív hangvétel volt jellemzőbb. Még három, a diaszpóra életével kapcsolatos rovatot érdemes megemlíteni. Ez az Egyleti hírek, az Egyleti kalauz, illetve a B. S. E. Sz. (Betegsegélyező Egyletek Szövetsége) címűek, melyekben a betegsegélyező egyletek tagságához intézett felhívások, az egyletek alakulásával, tevékenységével, ügyes-bajos dolgaival kapcsolatos hírek jelentek meg. Számot adtak az egyletek elérhetőségeiről, tagságáról, és úgy általában eligazították az olvasókat az segélyező egyletek világában. Ezek a rovatok kisebb mértékben szintén hozzájárulnak az amerikai magyarok életéről, illetve önképükről való pontosabb kép kialakításához.

Az Amerikai Magyar Népszava természetes módon szorosan követte az óhazai politikai életet is. A fontos, címlapon helyet foglaló hírek között – aktualitástól függően – leggyakrabban nagyobb amerikai vagy magyarországi országos hírek szerepeltek. Ezek legtöbbször politikai tartalmú volt, de nagy jelentőségű, aktuális nemzetközi eseményekről is kiemelten tudósítottak. Csak hogy egy példát említsek, az 1908-as annexió válság idején szinte nem is volt olyan lapszám, amiben ne lett volna „Balkáni hírek” rovat. Az olvasók naprakészen tartása a hazai és nemzetközi hírekkel kapcsolatban mindig a lap legfontosabb céljai között szerepelt. Ugyanakkor számos szerkesztőségi véleménycikk, vezércikk kommentálta, bírálta a magyarországi kormányzat tevékenységét, különösképpen a kivándorlás kérdésével kapcsolatban.

Reflexiók az óhazára

A magyarországi politikai híreket jellemzően kritikus hangvételben, szinte ellenzéki hozzáállással kommentálták. A cikkekből kitűnik például, hogy üdvözölték volna a nagyobb politikai pártok 48-as alapon való egyesülését, azaz „fúzióját”. Ami persze érthető, hiszen az emigránsok általában kritikusak az elhagyott ország politikájával szemben. Számos példa található az Amerikai Magyar Népszavában erre a kritikus hangvételre vonatkozóan, ezekből a tanulmányban idézek is néhányat.

Érdekes, egyben tipikus példa az a panaszos hangvételű interjú is például, amelyet a New Yorkba látogató Madarász József függetlenségi párti képviselővel készítettek 1908 augusztusában. A kormánypárti képviselő kijelentésére, miszerint „odaát örömmel hallunk az amerikai magyarság minden haladásáról és térfoglalásáról” a riportter ezzel válaszol: „Ezt

eddig nem tapasztaltuk. Sőt, az ellenkezőt is tapasztaltuk itt-ott”.²⁴ Az ó-haza és mi című cikkben ismét visszatérnek Madarászra. A cikk alcíméből „mindig nélkülünk határoznak rólunk” is érezhető a sértődöttség. A lap egyetértően idézi az Amerikai Magyar Reformátusok Lapját, amelyben kifejtik, hogy Madarász látogatása a kivándorolt magyarság helyzetének felmérésére hiábavaló. Az amerikások megsegítésére sokkal jobb módszer lenne, ha közülük „hívnanak haza néhányat, véleménymondásra s a dolgok vezetésére, a kik régebben itt élnek, a néppel együtt működnek s az amerikai magyarságot teljesen ismerik”. A Reformátusok Lapjának következtetése az, hogy „az amerikai magyarság nagy kérdései azért nem voltak eddig megoldhatók, mert mindig nálunk nélkül határoztak rólunk”. Az Amerikai Magyar Népszava visszahangozza ezeket a sorokat. Megemlíti a számos kongresszust, értekezletet, amelyek a problémával foglalkoztak az utóbbi években Budapesten, amelyek közül egyre sem hívtak meg senkit az amerikai magyarság köréből. „Az amerikai magyarság nem tola-kodhatik oda, a hová nem hivatalos. A magyar kormánynak kellene a jövőben arról gondos-kodnia, hogy a fontosabb kivándorlási kérdésekben az amerikai magyarság is meghallgattassék s életbevágó kivándorlási tanácskozásokra meghívattassék.”²⁵

Szintén az óhazára való reflexió kérdéskörébe sorolható, hogy milyen válogatásban közölt a lap a politikától eltérő témájú híreket. Gyakran jelentek meg „kis színes” jellegű óhazai hírek. Érdekes, hogy ezek között látványosan sok szólt (általában erőszakos) bűncselekményekről, vagy szerencsétlenségekről. A címek szinte a bulvárlapok mai szóhasználatát tükrözték.

„Leszúrta munkaadóját” „Leforrázott gyermek” „Méregkeverő menyecske” „Kétszer gázolta el a vonat” „A leégett község” – hogy csak néhányat említsünk a legjellemzőbb szalagcímek közül.

Példának okáért, csak 1901 januárjában 9 öngyilkosságról, 11 gyilkosságról (köztük előre megfontolt és rablógyilkosságról is) és 7 egyéb (pl. vonatgázolásos) halálesetről számoltak be a Hazai hírek című rovatban.²⁶ Az ilyen típusú hírek szinte minden lapszám-ban dominánsak voltak a rovatban, de mellettük szintén nagy számban fordultak elő katasztrófákról (szélvihar, földrengés, tűzvész) és más veszélyes eseményekről (kutyatámadás, farkasok kószálnak az utcán Módoson²⁷), vagy éppen pereskedésekről, csalásokról, párbajokról szóló cikkek. Szintén jellemző, hogy az ebben a rovatban megjelenő cikkek jóval terjedelmesebbek voltak az amerikai híreknél. Némelyek egészen bizarr eseményeket írtak le nagy részletességgel. A bemutatott borzalmas esetek egyik legjobb példája egy 1901. februári eset: „Kanya Sándorné 68 éves asszony a minap tíz asszonyt hívott a tégláskert udvarába s azt mondta nekik, hogy várják meg mi történik a kamarában, de be ne merjenek

24 Amerikai Magyar Népszava, 1908. augusztus 13.

25 Amerikai Magyar Népszava, 1908. augusztus 18.

26 Amerikai Magyar Népszava, 1901. januári számai.

27 Amerikai Magyar Népszava, 1901. február 6.

menni. Ezzel bement a kamrába és felakasztotta magát. Az asszonyok nem mertek bemenni, a rendőrök vették észre, hogy mit csinált az asszony. Már akkor halott volt”.²⁸

Ehhez hasonló hírek minden hónapra jutottak, de nem volt ritka az sem, hogy havonta többször is előfordultak a lapban hasonlóan horrorisztikus események. Bapcsák Lőrinc esetéről például az előbb idézett akasztásos ügy után egy héttel számoltak be. Bapcsák egy Amerikából hosszabb kinttartózkodás után hazatért vendégmunkás volt, akivel megesett, „*ami a kivándorlókkal gyakran megtörténik, hogy itthon hagyott felesége, kinek hűségesen küldözgette a pénzt, nem igen maradt hűséges hozzá*”. Bapcsák hazatérve összeveszett feleségével, aki „*neve Magoranyi Anna, hirhedt verekedő, szép asszony*” egy fejszével szétverte férje fejét, de a horror még csak ezután kezdődött. Ötéves lányuk „*a vér láttára sirva kezdte apja fejét mosni vízzel. A gonosz asszony cukrot adott neki s ráparancsolt, hogy hallgasson*”. Ezután letakarta férjét, részegnek hazudta, majd elment egy lakodalomba, onnan hazajöve pedig a holttestet az egyik szomszéd kútjába dobta. „*Ezek arról ittak, főztek*.” Az eset vége az lett, hogy a holttestet a kútban megtalálták, majd „*a gyermek is rávallott anyjára, de a szörnyeteg állhatatosan tagad*”.²⁹ Az ilyen rémtörténetek olvasása során könnyen az a kép alakulhatott ki az amerikai magyarokban, hogy az erőszak és az embereket öngyilkosságra hajszoló elkeseredettség mindennapos élmények az óhazában. Bűnesetek, balesetek, személyes tragédiák persze az Egyesült Államokban is gyakorta előfordultak, de az újság olvasói – legalábbis a Népszava cikkeiből – ezekről sokkal ritkábban értesültek.

Az ilyen, az óhaza erőszakos, veszélyes oldalát megmutató cikkeknek lehet egy olyan olvasata, hogy pusztán válogatásukkal próbálhatták kialakítani olvasóikban azt a képet, hogy az óhaza veszélyes, nem érdemes oda visszamenni. Emellett az is lehet, hogy önigazolást próbáltak keresni, hogy jó döntés volt a kivándorlás. Mindez persze csak elmélgedés, biztonsággal kijelenteni nem lehet, különösen akkor, ha figyelembe vesszük azokat a cikkeket, amelyek kifejezetten az Amerikába vándorlás ellen foglaltak állást.

Ezzel szemben érdekes megvizsgálni a Magyarok Amerikában című rovat tartalmát, amely általában minden lapszámában megjelent. A Hazai hírekben lefestett borzalmas kép az ezzel való összevetésben válik igazán érdekessé. A Magyarok Amerikában rovatban sokkal inkább pozitív hírek találhatók, az esetleges szomorúbb esetekről való tudósítások leggyakrabban azzal a konkrét céllal jelentek meg, hogy a közösség segítségét kérje a lap. Sokkal gyakrabban esett szó magyarokat ért szerencsés eseményekről (pl. lottónyeremény, sikeres vállalkozás). Kiemelkedő gyakoriságúak az amerikai magyarok életét meghatározó fontos családi eseményekről, pl. gyermekszületekről, házasságkötésekről, keresztelésekről szóló híradások, de sok esetben közöltek jelentéseket hivatali pozíciókba történt kinevezésekről is. Szintén sok esetben tettek jelentést jó (vagy éppen

28 Amerikai Magyar Népszava, 1901. február 13.

29 Amerikai Magyar Népszava, 1901. február 20.

rossz) munkásviszonyokról egy-egy adott város gyárában vagy bányájában. Esetleges sztrájkokról is ebben a rovatban számoltak be.

Bűnesetek, halálesetek is bekerültek, ezekben a szerencsétlenül jártak vagy családjaik számára kértek segítséget. Tudósítottak számtalan pozitív esetről, amikor amerikai magyarok egymásnak segítettek. Ezeken kívül reklámfelületként is szolgált a rovat, sok magyar hirdette itt vállalkozását vagy üzletét. A „bújtatott reklámot” sok esetben egy-egy ünnepélyről szóló beszámolóba „csomagolták”, mint például a farsangot barátai körében ünneplő Kovács Vilmos esetében. „...oly ízletes fánkot csakis Kovácsné asszony tud sütni, mint a minő ez estélyen az asztalra került. Csuszot is a bor utána”. Eddig egy szokványos eseménybeszámolónak tűnik a cikk, de ezután jön a reklám része: „Kovács Vilmos (529 E. 5 St.) vendég szerető helyiségében minden alkalommal feltalálható az igazán élvezetes szorakozás, melyre az embernek néha oly nélkülözhetetlenül szüksége. (sic!)”³⁰ Gyakran harangoztak be kulturális eseményeket is.

Egy eseménytípus kiemelkedik a lap „ingerküszöbét” elérő szomorú amerikai történetek közül: a bányaszerencsétlenségek és más munkahelyi tömegbalesetek. Az ilyen esetekről az Amerikai Magyar Népszava nem mulasztott el beszámolni, különösen ha magyar áldozatokkal is jártak. Az 1907-es évre például több nagy szerencsétlenség is jutott. „Halállal köszöntött ránk az év, januáriusával az 1907-ik esztendő, és halállal búcsúzik a utolsó hónapján. A pittsburgi Plise kohó robbanása volt a beköszöntő: 12 magyar halála; a naomi, a monongahi és most a jacobsreeki szerencsétlenség: kétszáz magyar pusztulása a búcsú.”³¹ Az ilyen cikkek hangvétele már sokkal rezignáltabb, szomorú, az amerikai magyarság sanyarú sorsán kesereg. Igaz, sokszor ilyen esetekben is felhívja a figyelmet az amerikások összetartására, önzetlen segítségnyújtására a bajba kerültek családjain.

A rovatból összességében kiolvasható egy együttműködő, felelősségtudatos, egymást megsegítő diaszpóra képe. A cikkeket olvasva az látható, hogy az amerikás magyarok önképe alapvetően pozitív, jól érzik magukat új hazájukban, egymással emberségesek, baj esetén összezárnak. Időnként előkerülnek írások az amerikai élet, a munka keménységéről és a kivándorlás nyomorúságáról, ritkábban honvágyról is. Az összkép azonban nem ilyen keserű, általában inkább a „jég hátán is megélő” magyar emberek képe rajzolódik ki. Olyan embereké, akik az új hazában is megteremtik a szociális hálót, amelyből az óhaza faluközösségeinek elhagyásával kiszakadtak. Érdekes viszont, ahogy alkalomadtán oda-odaszűrnak más (az Osztrák–Magyar Monarchia területéről származó) bevándorló nemzeteknek. Nem ritka ilyenkor a hírek szarkasztikus, humoros hangvételű, már-már kárörvendő tállálása. Gyakran jelennek meg olyan sorok, mint például: „Tót háború. A pánszlávok hajba kaptak. Ütik egymást, mint a kétfenekű dobot. ... Megirigyelték egymástól a hazaárulás

30 Amerikai Magyar Népszava, 1901. február 20.

31 Amerikai Magyar Népszava, 1907. december 27.

dicsőségét”.³² Hasonlóan szemléletes példa az összetűzések humoros tálalása: „*Homesteadon, Pa., m. hó 27 én tót atyafiak a házban mulatozás közben összekaptak és egyik tót a másikkal az orrát leharapta. Jó étvágyat.*”³³ – ezekből szinte úgy tűnik, hogy míg saját, a lapban megjelenő önképük pozitív, más kivándorló nemzeteket egyfajta rossz példaként állítják, mintha azt akarnák vele mondani: így is lehetne viselkedni, de mennyivel jobbak vagyunk mi, magyarok.

A kivándorlás jelenségének képe a lapban

A magyarországi kivándorlásról alkotott kép érdekes kettősséget mutat. Egyrészt elítéli a kivándorlást, másrészt védelmezően lépnek fel saját státuszukat illetően. Érdemes lehet ezt is közelebbről megvizsgálni, mert az óhaza képével kapcsolatos fontos információkkal szolgál.

Egyrészt tehát abszolút negatívan szemlélik az elvándorlást. A nemzetre leselkedő fenyegetésként, veszélyként, súlyos gazdasági, társadalmi és demográfiai problémaként értékelik. Gyakori szavak az ezzel kapcsolatos cikkekben például a „veszedelem”, a „probléma”, vagy a „nyomorúság”. A lapszámokat olvasva az a vélemény tükröződik, hogy a kivándoroltak tisztában vannak azzal, hogy a nemzetnek nem tesz jót a tömeges emigráció, hiszen nem „jó kedvükben” jöttek el ők sem. A számtalan, a szerkesztőséghez levélben forduló, kivándorlás gondolatával foglalkozó honfitársuknak is azt tanácsolja a szerkesztőség, hogy inkább maradjanak otthon. „*Ezek majdnem valamennyien azt hiszik, hogy Amerikában még most is könnyű meggazdagodni, még most is álmodoznak arany-mezőkről és az ingyen-földekről. Pedig, de sok keserű csalódás vár itt az ily emberekre, akik oly szép felegvárakat építenek odahaza*” – fogalmaz az 1901. májusi, „*Miért vándorolnak ide?*” című vezércikk. A cikk érveket sorakoztat a kivándorlás ellen, melyek összhangban állnak a magyarországi sajtóban gyakran megjelenő narratívával, mely szerint aki hajlandó keményen dolgozni, annak otthon is meglehet a megélhetése. A vezércikk végén így vonják meg a mérleget: „*Maradjon mindenki odahaza szülőhazájában, aki csak képes a mindennapi kenyeret megkeresni és azok, akik világot akarnak próbálni és tapasztalni jöjjenek ide és innen tapasztalatokban gazdagon térhetnek ismét vissza.*”³⁴

Emellett viszont a kivándorlás kérdésében is rendkívül kritikusan tekintenek a kormányzatra. Tisztában vannak vele, hogy a kivándorolni vágyók nem holmi szerencsevadászok, hanem minden okuk megvan rá, hogy úgy érezzék, odahaza nem, vagy csak nagyon nehezen boldogulnának. Felháborítja őket, hogy a kormányzat

32 Amerikai Magyar Népszava, 1908. szeptember 7.

33 Amerikai Magyar Népszava, 1901. január. (A dátum nem olvasható pontosan.)

34 Amerikai Magyar Népszava, 1901. május 1.

kriminalizálással akarja megállítani a kivándorlást ahelyett, hogy olyan körülményeket teremtenne, hogy az embereknek egyszerűen megérje az óhazában maradni, és ne is jusson eszükbe Amerikába vándorolni. A „Kihalt ország” című cikkben például „Egy tespedő, nagy, lomha testhez” hasonlítják az országot, ahol „néhány száz politikus kukac játssza a maga kisded játékeit...” míg „a nemzet alussza lethargikus álmát, melyből ki tudja, lesz-e valaha fölébredés”.³⁵ Ilyen körülmények között az ország hanyatlik, nem csoda hát, hogy a nép inkább el akar vándorolni, mintsem továbbra is a „némán terpeszkedő” kihalt országban maradjanak. Számos alkalommal kesereg a lap, mert nem számíthat a magyar kormányzatra. „S első sorban ne várjunk segédelmet az ó-hazából és az ó-hazától” – fogalmaznak egy 1907-es vezércikkben. Ebben azt javasolják a magyar kormánynak, hogy ha már segíteni nem hajlandó, „legalább méltassa némi figyelemre az amerikai magyarságot s ha már nem használhat neki, legalább ne is ártson”.³⁶ A kivándorlás problémájának óhazai kezelésére adott reflexió tehát teljes mértékben kritikus.

Másrészt a lapban megjelenő véleménycikkek büszkék, védelmezők is az amerikai magyarok saját helyzetével kapcsolatban. Bár elismerik, hogy sok Amerikába vándorló magyar számára kudarcra végződik a „kaland”, mégis felháborodott cikkeket olvashatunk az óhaza sajtójából érkező kritikákkal kapcsolatban. Ilyen például a „Rémhírek Amerikáról” című cikk, amely az 1909. február 5-i lapban jelent meg.

„Az ó-hazai lapok nagy része utóbbi időben nem szűnik meg a rémesebbnél rémesebb történeteket írni az amerikai munkások, recte kivándoroltak nyomoruságáról. Alig kerül egy-egy ó-hazai ujság a kezünkbe, hogy néhány ilyen célzatosan kiszínezett hír ne volna benne, kétségtelenül azzal a célzattal, hogy a magyar munkásvilágot visszaretentse a kivándorlástól. Hát hiszen mi értjük a dolgot. A hatalom nem lévén képes kenyeret és munkát adni a népnek, ad nekik hírkürtjei útján rémmeséket; csak akadjon ember, a ki elhiggye.”³⁷

A cikk hangsúlyozza, hogy ők (azaz az amerikai magyarok) pontosan értik a kivándorlásban rejlő veszélyt. Nem tartják viszont elfogadhatónak a rendőri korlátozásokat és a sajtóban és plakátokon való rémhírterjesztést. Hiszen: „az Amerikából érkező levelek, de még inkább a dollárok egészen másról, homlokegyenest ellenkező dolgokról beszélnek”. A hazautalások révén Magyarországra áramló pénz valóban az egyik legnyomósabb érv volt a kivándorlás mellett. Ezek összegét például az 1910-es években országosan 150–400 millió koronáig becsülték.³⁸ Több erre vonatkozó kutatásban is megmutatkozik, hogy a hazautalások szinte minden régióban fontos pull-faktoroknak számítottak. Elég csak olyan példákra gondolnunk, mint a Heves vármegyei Kál község, ahol csak 1902 februárjában, mindössze egy hónapi kint tartózkodás után közel egy évi hazai keresetnek megfelelő megtakarított pénzt küldött haza

35 Amerikai Magyar Népszava, 1908. augusztus 30.

36 Amerikai Magyar Népszava, 1907. május 4.

37 Amerikai Magyar Népszava, 1909. február 5.

38 Puskás: Kivándorló magyarok i. m. 117.

az év első név szerint ismert kivándorlója.³⁹ A hazaküldött „amerikás” pénzeknek köszönhetően pedig sok vidéki településen a legszebb házakban azok laktak, és legszebb ruhákban jártak az USA-ban dolgozó rokonokkal rendelkező falubeliek.⁴⁰

Ugyanez a keserű vélemény fogalmazódik meg a Mi és az Ó-haza című cikkben. „*A budapesti lapok hasábjain hol Chicagóban éheznek százötvenezer magyar, hol a Niagarába ugrott a nyomor elől egy éhező magyar mérnök... szóval vígan folyik a csábítás a visszavándorlásra minden felelősség nélkül.*” A kormányzat felelősségének kérdése pedig ebben az esetben konkrétan a megélhetés biztosítását jelentené a visszavándorlók számára: „*Ne vándorolj ki! Itt élned, halnod kell! Ha kivándoroltál, vándorolj vissza! De hogy miből élsz, ha nem vándorolsz ki, pedig élned kell, míg meg nem halsz, az más kérdés.*”⁴¹

A magyarországi újságok valóban tele voltak rémhírekkel, az amerikai magyarok életét csupa szenvedésként ábrázoló cikkekkal – érdekes kontrasztot mutatva éppen az Amerikai Magyar Népszava óhazából származó híreivel. Ám nemcsak a budapesti, hanem a vidéki lapok is kivették részüket ebből az Amerikáról szóló rémhírkeltésből. Hiába állítottak viszont a magyarországi lapok olyanokat, mint amit például az Eger című hetilap egyik száma: „*arra nem gondol a vagyonkáját elköttya-vetyélő és Amerikába törekedő gazda, hogy azzal a munkával, melyet Amerikában kívánnak tőle és azzal a gazdálkodással, amellyel ott szaporítják a föld jövedelmét, itthon is meg lehetne találni a boldogulást*”⁴² Az Amerikai Magyar Népszava az ilyen állításokkal szembeállítja pl. azt az adatot, mely szerint csak 1908. december 2. és 16. között több mint 290 ezer dollárt (majdnem 1,5 millió korona) küldtek haza Amerikában dolgozó magyarok. Tehát mindössze két hét alatt áramlott haza annyi pénz, ami több volt, mint a teljes dualizmus-kori képviselőház egyéves javadalmazása.⁴³ „*Ez az egyetlen adat többet beszél a népnek, mint métermázsányi tanulságos füzet, a mely elmondja, hogy odakünn milyen értéktelen az emberi élet, milyen pária a kivándorolt munkás s milyen idegölő és egészségpusztító a munka. [...] Csinálhatnak ezer nehézséget, a mely útját állja a kiözönlésnek, az agyonzaklatott, kizsákmányolt, munkátalan nép a tü fokán is átbújik, hogy elkerüljön oda, a honnan honfitársai két hét alatt közel másfélmillió koronát küldtek haza.*”⁴⁴

39 Horváth László: Az Egyesült Államokba irányuló kivándorlás Kál községből az első világháború előtt. Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis, 1991–1992. 262.

40 Itt leginkább Fejős Zoltán munkáira hivatkozhatunk. Például *Fejős Zoltán: Kivándorlás Amerikába a Zemplén középső vidékéről*. A Herman Ottó Múzeum évkönyve, 19 (1980). 293–328., vagy legújabban *Fejős Zoltán: „Mert abban az időben lehetett vándorolni”* A cigándi amerikasok emlékezete. Cigánd, 2017.

41 Amerikai Magyar Népszava, 1908. augusztus 1.

42 Eger, 1912. augusztus 14. A lapban megjelent Amerikába vándorlással kapcsolatos cikkekről lásd: *Rakita Eszter: „Amerika dollárja... csábítja népünket évente ezrével a vészes idegenbe”*. A nagy kivándorlás képe az Eger című lapban (1880–1914). Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae, 45. (2018) 195–210.

43 <https://www.artortenet.hu/index.php/arak/item/200-nem-mind-arany-ami-aranykorona> Utolsó elérés: 2019. január 30.

44 Amerikai Magyar Népszava, 1909. február 5.

A pénz témakörénél maradva, a sértettség erősen megmutatkozik azokban a cikkekben is, amelyek a magyarországi sajtót azért kritizálják, mert azok állandó jelleggel a kivándorolt magyarok pénzével foglalkoznak, empátiát viszont nem mutatnak feléjük. „A kivándorlókkal nem törődnek odaát, hanem a kivándorlók pénze kellene.”⁴⁵ „Amerikai magyar pénzek. Ez az egy mindig érdekli az ó-hazai sajtót. Többször panaszkodtunk már ezen a helyen, hogy az ó-hazai illetékes tényezők nem sokat törődnek az amerikai magyarság ügyeivel és ebben legelöl jár maga a budapesti sajtó.”⁴⁶ A kormány pedig nem tesz semmit, amiért érdemes lenne visszaköltözniük. Rengeteg ilyen jellegű írás jelent meg a lapban.

Összegző gondolatok

Összefoglalásként tehát biztonsággal kijelenthető, hogy az Amerikai Magyar Népszava alapján egy öntudatos, összetartó, sajátjai gondját viselő amerikai magyar diaszpóra képe rajzolódik ki az olvasó előtt. A lapban megjelent cikkek összetételéből és hangvételéből úgy tűnik, hogy ez egy olyan közösség, amely tisztában van azzal, hogy a milliós arányú kivándorlás hatalmas veszélyt jelent az óhazára. Ugyanakkor nem látnak jövőképet az óhazában, amiért egyértelműen a kormányzat elhibázott lépéseit okolják. Ráadásul a kormányzat nemcsak hogy nem tesz megfelelő lépéseket, még a helyzetet sem jól kezeli, amin még a magyarországi sajtó is csak ront, azzal hogy rendszeresen támadja a kivándoroltakat.

Az Amerikai Magyar Népszavában a diaszpóra tehát igen sértetten reagál az óhazai véleményekre mind a kormány, mind a sajtó részéről. Rengeteg cikkben megfogalmazódik az ezzel kapcsolatos felháborodás. Érdekes ezzel kapcsolatban az a kettősség is, hogy az újság egyik alkalommal az Amerikába kivándorlás nehézségeiről, már-már borzalmairól ír, más alkalmakkor pedig felháborodottan cikkezik a magyar lapokról, amelyek nehéznek, már-már borzalmasnak írnak le az amerikai magyarság sorsát.

Természetesen több tanulmányra, akár egy teljes kötetre kiterjedően lehetne elemezni az Amerikai Magyar Népszava cikkeit kulturális, társadalmi, politológiai, vagy akár szimpla tartalmi szempontrendszer mentén. A cikkek háttéranyagának feltárása sokat hozzátehetne a témához, ehhez azonban a szerkesztőségi iratanyag kutatására lenne szükség. Ebből megismerhetőek lennének a cikkek szerzőinek motivációi és közlési szempontjai is. A további kutatás során ez az aspektus is vizsgálható lesz. Ez a tanulmány mindössze azzal a céllal készült, hogy ablakot nyisson a lapban rejlő cikkek kincsestárára, és egy általános képet mutasson a kivándorlás és az óhaza ábrázolására az újságban.

45 Amerikai Magyar Népszava, 1908. augusztus 5.

46 Amerikai Magyar Népszava, 1908. augusztus 14.

Bibliográfia

Források:

- Amerikai Magyar Népszava 1901–1910 között megjelent lapszámai.
Az Amerikai Magyar Népszava jubileumi díszalbuma 1899–1909. https://archive.org/stream/ldpd_7395121_000/ldpd_7395121_000_djvu.txt
Eger, 1912. augusztus 14.
Fourteenth Census of the United States Taken in the Year 1920. Vol. III., Population.
The Constitution of the United States. The Bill of Rights & All Amendments. <http://constitutionus.com/>

Szakirodalom:

- Böloni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. 1975. <http://mek.oszk.hu/00600/00618/00618.htm>
Boles, Frank: Michigan Newspapers: A Two-Hundred-Year Review. *Michigan Historical Review* 36 (2010 tavasz). 31–69.
Blau, Judith R.– Thomas, Mim– Newhouse, Beverly– Kavee, Andrew: Ethnic Buffer Institutions. *The Immigrant Press: New York City, 1820–1984. Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 23. (1998) 3.
Fejős Zoltán: Kivándorlás Amerikába a Zemplén középső vidékéről. *A Herman Ottó Múzeum évkönyve*, 19 (1980). 293–328.
Fejős Zoltán: „Mert abban az időben lehetett vándorolni”. *A cigándi amerikasok emlékezete. Cigánd Város Önkormányzata, Cigánd*. 2017.
Horváth László: Az Egyesült Államokba irányuló kivándorlás Kál községből az első világháború előtt. *Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis*, 1991–1992.
Papp, Susan M.: *Hungarian Americans and Their Communities of Cleveland*. Cleveland State University, Cleveland, OH, USA. 1981.
Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Akadémiai, Bp. 1982.
Puskás, Julianna: *Ties That Bind, Ties That Divide. 100 Years of Hungarian Experience in the United States*. Holmes & Meier, New York, NY, USA. 2000.
Rakita Eszter: „Amerika dollárja... csábítja népünket évente ezrével a vészes idegenbe”. *A nagy kivándorlás képe az Eger című lapban (1880–1914)*. *Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae*, 45. (2018) 195–210.
Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága*, Bp. 2000.

Várdy Béla – Várdy Huszár, Ágnes: Újvilági küzdelmek. Az amerikai magyarság élete és az óhaza. Mundus, Bp. 2005. 96.

Vasváry Ödön: Magyar Amerika. Somogyi Könyvtár, Szeged. 1988.

Zubrzycki, Jerzy: The Role of the Foreign-Language Press in Migrant Integration. Population Studies, 12/1 (1958).